

मत्स्य इति मम आराध्यादेवतामज्जरपिस्थावरजंगमालकैर्जीवैराराधनीयेत्यर्थः ॥२१॥ पांचरात्रमार्गमुपसंहरति चतुर्विभक्त इति चतुर्विभक्तः चतुर्धावासुदेवादिरूपेण विभक्तः क्रीडति शास्यशासिदुर्भावेन भोग्यभोक्तृभावेन चेत्यर्थः एवं स भगवान्वासुदेव उपाध्यावेशादुद्धवसवस्त्वेन स्वरूपाभिन्नेन नानेन प्रतिबोधितः स नृजीवत्वं परित्यज्य वासुदेव एव भवतीत्यर्थः ननु चतुर्विभक्त इत्युपसंहारो न युज्यते पांचरात्रम तस्य वैदिकस्य श्रौते सांख्ययोगमतेऽनुपसंहार्यत्वादिति चेत् कलत्रभावादिति ब्रूमः तथा हि भगवदाराधनं विना संन्यासपूर्वकं सांख्यमनुतिष्ठतश्चित्तैकाग्र्यस्याभावाद्धिर्भश्यति ततश्चाखण्डपतितास्ते उभयभट्टा भवंति यथोक्तं श्रीभागवते श्रेयःश्रुतिभक्तिमुदस्यते विभोऽस्ति यथैकलक्षण्ये तेषामसौंक्ष्ण्ये शल एव शिष्ये तेनान्यथास्थूलतुषावचातिनां येन्ये रविदाक्षविमुक्तमानिनस्त्वय्यस्तभावादविशुद्धबुद्धयः आरुह्यकचक्ष्णेण परंपदंततः पतंत्यधोनादृत्युष्मदं ग्रय इति यथा योगिनामपि प्रत्यक्तत्वाधिगमोत्तरायाभावश्च न भगवदाराधनं विना भवतीति स्मर्यते ततः प्रत्यक्षे तनाधिगमोत्तरायाभावश्च अंतरायास्तु योगैरेवोक्ताः व्याधिस्यानसंशयप्रमादालस्याविरतिभ्रांतिदर्शनालब्धभूमिकालानवस्थितत्वानि चित्तविक्षेपास्तेऽतरायाः दुःखदौर्मनस्यः गमेजयत्वश्वासप्रश्वासाविक्षेपसहस्रमुद इति तथानते माधवतावकाः क्वचिद्भ्रश्यंति

मत्तो जगज्जंगमं स्या वरंच स वे वेदाः सरहस्या हि पुत्र ॥ २१ ॥ चतुर्विभक्तः पुरुषः सक्रीडतियथेच्छति ॥ एवं स भगवान्स्वेन ज्ञानेन प्रतिबोधितः ॥ २२ ॥ एतत्त
कथितं पुत्रयथा वदनुष्टुतः ॥ सांख्यज्ञानेन तया योगेयथा वदनुवर्णितं ॥ २३ ॥ इति श्रीम० शांति० मोक्ष० प० नारायणीयसमाप्ता एकपंचाशदधिकत्रिंशत्त
मोऽध्यायः ॥ ३५१ ॥ यदधिष्ठिर उवाच धर्माः पितामहे नोक्ता मोक्षधर्मा श्रिताः शुभाः ॥ धर्ममाश्रमिणां श्रेष्ठं वक्तुमर्हति मे भवान् ॥
॥ ६३ ॥ सर्वत्र विहितो धर्मः स्वर्गः सत्यफलं महत् ॥ बहुद्वारस्य धर्मस्य नेहास्ति विफला क्रिया ॥ २ ॥

॥ १ ॥ मार्गाच्चयिबद्धसौहृदाः त्वयाभिगुप्ताविचरंति निर्भया विनायकानीकपमूर्धसुप्रभोइति तस्माद्भक्तौकृतस्वशास्त्रफलस्यांतर्भावोस्ति अतस्तस्यैवोपसंहारोयुक्तः ॥ २२ ॥ परमप्रकृतौ सांख्ययोगावुपसंहरति एतत्तदिति तथाचज्ञानस्यैव प्राकरणिकत्वात्तत्करणेपठिताभक्तिस्तदंगभावभजतइतिभावः तथाचोक्तं भगवता भक्त्यामामभिजानातीति श्रुतिरपि यस्य देवे पराभक्तिर्यथा देव तथा गुरौ तस्यैते कथिता स्यार्थाः प्रकाशं ते महात्मन इति भक्तेर्ज्ञानांगत्वं दर्शयति तदयं संग्रहः कर्मभिर्भगवद्भक्तिर्भक्त्यैश्वरकृपा तथा ज्ञानं तेन विमुक्तिश्च मोक्षधर्मार्थसंग्रहः ॥ २३ ॥ इति शांति ० मोक्ष ० प ० नैलकंठीये भारत भावदीपे एकपंचाशदधिकत्रिंशततमोऽध्यायः ॥ ३५१ ॥ ॥ ७ ॥ यद्यपि सुलभाजनकसंवादे संन्यासस्यैव श्रेष्ठ्यं स्थितं तथापि सर्वैः प्रकारैः सुखहेतुत्वेन श्रेष्ठतरः कोवा आश्रम इति जिज्ञासाया पृच्छति धर्मा इति आश्रमिणां आश्रमवतां मध्ये श्रेष्ठं प्रशस्यतमं धर्मं आश्रमधर्मं वक्तुं महति भवान् अयं भावः संन्यासः श्रेष्ठोऽपि तद्दर्माणामत्यंतदुर्नुष्ठेयत्वात् यथोक्तं तत्रैव सुलभाजनकसंवादे आधिपत्ये तथा तुल्ये निग्रहानुग्रहात्मके राज्ञि सर्वे चाश्रमेषु विहितो धर्मः स्वर्गः स्वर्गसाधनं सत्यफलं अबाधितमोक्षाख्यफलसाधनं च भवति साधने साध्योपचारः बहूनि यज्ञदानादीनि द्वाराणि यस्य ॥ २ ॥